

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახაზებიანი ზაზუთი. ზაგოდის ჰომელ კიბრა დღეს.

№ 46

ოქტომბერი, 29 1895 წ.

№ 46

შინაარსი: თ. რ. ერისთავის ორმოც-დაათი წლის იუბილეს ისტორია.—პასტერ-ის დასაფლავება.—საეურადებო აბ-
ზეზი.—თ. გრიგოლ როსტომის ძის წერეთელ-ის დასაფლავება.—სამასხვითი ავაკისა.—მეცელა ვაჟ-ჟაშვილისა.

თ. რ. ერისთავის ორმოც-დაათი წლის იუბილეს
ისტორია.

მაისის 22 ამა 1895 წლისა ჩვენმა წინასწარ
მეტყველ-პოეტმა აკაკიმ „ველში“ დაუკრა წინწი-
ლზე „საეურადებოთ“:

ავადი რ. ერისთავის საიუბილეო დღესასწაუ-
ლი შეიქმნა თელავისა და წუთიერ ქვაბით,
რომელშიაც გამოიხატა ნათლათ საქართვე-
ლის ერის თეიტნობიერება. წარჩინებულნი ჩვენი
მოსწრებულნი მოღვაწენი, რომელნიც კი დაესწრენ
ამ დღესასწაულზე, მოწმობენ, რომ ასეთი რამე ჯერ
მათ არ გამოუცდიათ არ უნახავთ თავის სიცოც-
ხლეში. ორმოც-დაათის წლის მოღვაწეობის დღე-
სასწაულობა ჩვენი წარჩინებული პოეტისა იმავე
დროს შეიქმნა დღესასწაულათ საქართველოს ერის
თეიტნობიერებისა.

ეს შემთხვევა გახდა ერთ ნათელ ქლეთ მე-
ცხრამეტე საუკუნეში ჩვენი ერის გამოჯიხილებისა.
ამისგამო ჩვენ საქართო დაინახეთ, ეუამბოთ ჩვენს
მკითხველებს დაწერილებით, თუ რანაირათ განზო-
რციელდა ეს საწუგეშო მოცენა, ვუჩვენოთ, პირ-
ველათ ვინ აღძრა ეს საქმე, რა მწუხარებისა, დაუ-
ნდობლობისა და უიმედობის დარჯავში განე-
ლო ამ დღესასწაულობის მზადება და ბოლოს რა-
გორ დიდებულათ დაგვირგინდა იგი.

„უოგულ ქვეყანაში, ეოგელი სელისაგან, გარდ
გელურისა, მიღებულა, რომ თავიანთი გამოჩენილი
შვილებს ოც-და-ხუთი წლის მოღვაწეობა იდე-
ს-სწაულდონ ზოდმე. ამ დღესასწაულს ეპისიან „ო-
ბილეის“. ჩვეს ქართველები არ მივადგეთ ამ ჩვეუ-
ლებას, ალბათ მიტომ რომ ოც-და-ხუთი წელსაწა-
ლი არ მივგანწინა საქმარისათ და შეტს ვისო-
ლოთ. კეთილი და ზტიოსანი. მაგრამ დღეს ეა-
მოდას, რომ ორმოც-და-ათათ თურმე არ ემარა...“

სწორეთ ორმოც-და-ათი წელსაწადა, რც გა-
მოსულა სალიტერატურო სამარჯვზე ჩვენი საეუ-
რადი მოხუცი, ზტიოსანი მოღვაწე, თ. რაფიელ
ერისთავი და დიდი უმაღურობა ჩვენგან მის შე-
სახზე გულმჯავურება და ჩვეულებრივი დაუღე-
რობა.

ამ მოწვევამ რალაც უთანაგრძობოთ ჩაიარა.
ჩვენმა ჟურნალ-გაზეთებმა ეტვის თვალით შეხედეს
ასეთს განცხადებას. საზოგადოებაში იმისი ლაპარა-
კიც კი ბუდა, ვითომც აკაკის ამ მოწოდებით სა-
კუთარი იუბილეს გადახდის გახსენება ეგულისხმე-

ბინოს. მხოლოდ „კეალის“ რედაქციამ მისცა აკაკის წინადადებას დიდი მნიშვნელობა, დასტავმა საერთო განცხადება, რომ თანამგზრობელი თ. რ. ერისთვის იუბილეს დღესასწაულის გადახდისა შეკრებილიყვენ და დაენიშნათ დრო დღესასწაულისა. ეს პირველი კრება მოხდა ბანკის საზაფხულო ბაღში. ამ კრებაზე დაესწრენ წარმომადგენელი ქართული ჟურნალ-ვაჭრებისა, წერაკიების გამგეობისა, ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობისა და ქართველ მსახიობთა. ამ კრებაზე ამორჩეულ იქმნა დღესასწაულობის წეს-რიგის პროექტის შესადგენათ მოსამზადებელი კამიტეტი სამი პრისიკან: გ. ე. წერეთელი, ჰ. ი. ყიფიანი და კ. ს. მესხი. ამათ შემომუშავეს საღმრთო სასწაულო პროექტი, მოიწვიეს მეორე კრება, რომელზედაც დაესწრა „Ноб. Общ.“-ის წარმომადგენელიც, წარუდგინეს ეს პროექტი დასამტკიცებლათ და აგრეთვე გამგე და ამსრულებელი კომიტეტებით უნდა ამოეჩიათ. კრებამ უმთავრესი მუხლები, დღესასწაულობისა დაამტკიცა:

1) იუბილედ დაინიშნა ოქტომბრის 22-ს, 2) პარაკლისი უნდა გადახდილი იყოს სირნში; 3) მილოცვა მუხრან-ბატონის დარბაზში; 4) ნაღიმი ერთ რომელსამე ბაღში მიხალაოვის ტუჩაზე; 5) იქიდან დღესასწაულმებრევი გამოსვლა სათავად აზნაურო შენობის თეატრამდის; საცა უნდა გამართულიყო ქართულ მსახიობთა საიუბილეო წარმოდგენა და მილოცვა. აქ მოსამზადებელი კამიტეტმა თავისი მოვალეობა შესასრულა, ახლა უნდა არჩეულიყვენ კამიტეტები. მართლაც არჩეულ იქმნენ გამგე კამიტეტის წევრათ თ. კ. ი. ბაგრატიონ-მუხრანბატონი, კნ. მ. ე. ობზელიანისა, თ. ილ. ჭავჭავაძე, თ. აკაკი წერეთელი და უგან. თ. პეტერ გრუზინისკი; ხოლო ამსრულებელი კამიტეტის წევრებათ: გ. ე. წერეთელი, ნ. ხ. ცხევედაძე, ჰ. ი. ყიფიანი, კ. ი. მესხი და ე. ლ. გუნია. ეს მოხდა აგვისტოს დამდგეს. გაციდა ერთი თვე და გამგე კამიტეტის წევრებმა არ ინებეს საქმის დაწყება. ერკინისთვის დამდგეს გ. ე. წერეთელი პირადით მიიქცა თ. კ. ი. ბაგრატიონ-მუხრან-ბატონთან და თხოვა, მიეყენა შეერთებული სხდომა გამგე და ამსრულებელი კამიტეტის წევრებისა, რომ შედგომოდენ საიუბილეო დღესასწაულობის მზადებას. სამუხარათ თ. კ. ი. ბაგრატიონ-მუხრან-ბატონმა უარს ვანაცხადა მეთაურობაზე. ამას შემდეგ ერკინისთვის 17-ს თ. აკაკი წერეთელმა „კეალის“ № 40-ში დასტავმა მოწოდება: „უმორჩილესათ ვინათო პატიეცემულთ პირს გამგე და ამსრულებელი კამიტეტებისა კეთილინებონ და ამ თვის (ერკინისთვის) 19, სამშაფათს საღამოს საათის 7-ზე თფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის დარბაზში მოხდან-

დენ თ. რაფეელ ერისთვის საიუბილეო პროგრამის შესახებ მოსლაპარაკებლათ“.

დანიშნულ საღამოს მივიდენ ბანკის დარბაზში მხოლოდ ორი კაცი: თ. აკაკი წერეთელი და გ. ე. წერეთელი. სამუხარათ იყო ასეთი გულცივობა და ლემლით უარისყოფა გამგე და ამსრულებელ კამიტეტების წევრთაგან. მეტა რა ლანე იყო, „კეალის“ რედაქციას ამას შემდეგ სხვა ლონისძიება უნდა ეხმარა, რომ საიუბილეო დღესასწაული არ ჩაშლილიყო, მან გამოაცხადა „კეალის“ 41-ში წინათ შედგენილი პროგრამის პროექტი და ერთხელ კიდევ შეაქეზა გამგე და ამსრულებელი კამიტეტის წევრები მოქმედებისთვის, მაგრამ არც ახლა შეიძლებოდა თავი ამორჩეული კამიტეტის წევრებმა. გამოჩნდა, რომ ზოგიერთი გამგე და ამსრულებელი კამიტეტის წევრები დაექვედენ, ვთ თუ არა გამოვიდეს რაო, ვთ თუ საზოგადოება გულცივათ შეხედესო თ. რ. ერისთვის იუბილეს დღესასწაულობას. ეს იყო მიზეზი, რომ ისინი არ კისრულობდენ ამ საქმეში გაგეყვას.

მაგრამ „კეალის“ რედაქციას რწამდა საქართველოს ერის თეთრ-ცნობიერების მოქმედება და გული არ გაიტეხა. მან მიმართა შემდეგ საშუალებას „კეალის“ № 42-ში დასტავმა შემდეგი განცხადება:

„რადგან გამგე და ამსრულებელი საიუბილეო კამიტეტებმა აქამომდე გუარს გერ მოახდინეს, რომ დაქუთათ მოქმედებას, ამითვისსკერითა „კეალის“, „გეალის“, „მოამის“ რედაქციათა, აგრეთვე წარაკითხვისა და დრამატულ გამგეობათა წარმომადგენელნი შეეკრათ და შეთანხმებათ მოვალეობარებას საიუბილეო დღესასწაულის გამართვას“.

ეს იყო პირველი ოქტომბრის. დრო აღარ იყო მაზრებთან მიწერ-მოწერის გამართვისა. ვახუშტეში აქა-იქ ისტამბეობდა ცნობა, რომ მაზრებში სხვადასხვა დაწესებულებანი ემზადებოან საიუბილეო დღესასწაულზე. ცოტა არ იყოს, ამ ვარემოებამ ჩვენ ქურჩილ-ვახუშტეზე იქონია კეთილი გავლენა. იმათ უკვე ირწმუნეს, რომ საქართველოს ერის აძლევს წინმდებარე დღესასწაულს საერო მნიშვნელობას და „ეერობამ“ უკვე დაუწყო „კეალს“ ამ საქმეში ხმარება. „კეალის“ № 41-ში დასტავებული საღმრთო სასწაულო წეს-რიგი გადასტავმა თავის ფურცლებზე და თეთრონე მან მოწოდდა იმავე კვირაში ქართულ ჟურნალ-ვაჭრების წარმომადგენელთა კრებას. „კეალის“ მხრით ამ კრებაზე დაესწრა კ. ი. დოდაშვილი. პირველი პროგრამა შეცვალეს: ამ კრებაზე დაესწრა თვით თ. ილ. ჭავჭავაძეც და შეუდგენ საიუბილეოთ დღესასწაულის წეს-რიგის შემუშავებას. ამ წეს-რიგით 1) პარაკლისი უნდა გადახდილიყო ქაშეთის ეკლესიაში; 2) მილოცვა დი-

ლით უნდა ყოფილიყო ქართულ თეატრის დარბაზში და საღამოს იქვე დრამატულ მსახიობთა დასს გამართა საიუბილეო წარმოდგენა და მილოცვა. ამით უნდა დაბოლოებულიყო საიუბილეო დღესასწაული. კრებაზე ამორჩეულ იყვნენ გამგე კამიტეტის წევრებათ თ. დ. მიქელაძე, გ. ე. წერეთელი და ა. მ. ჭყონია. ამით დაამხარეთ ამორჩეულ იქნენ თ: გრ. აბაშიძე, ე. ლ. გურია, მ. ი. ყიფიანი და ა. ს. ლულაძე. მაგრამ ამ ორმა უკანასკნელმა პირმა უარი განაცხადა მონაწილეობის მიღებაზე. ა. მ. ჭყონიამ მოუტყდელლობის გამო ვერ მიიღო მონაწილეობა. დარჩენ მართო თ. დ. მიქელაძე და გ. ე. წერეთელი, გრ. აბაშიძე და ე. ლ. გურია. კერძო სხდომაზე იმათ მიზანტყეს დასამხარებლათ — კ. ს. მესხი და ელ. ალექსევე-მესხივეი (რეჟისორი ქართულ თეატრისა). ამ სხდომაზე დისკოლინის (ერთაარსი მოქმედების) დასადგენათ თ. დ. მიქელაძემ წინადადება მისცა გ. ე. წერეთელს, რომ ის ყოფილიყო მეთაურთა საქმეში. გ. ე. წერეთელმა განაცხადა: „იმ პირობით ვიცირებ ამ მძიმე საქმეს, უკეთეს თ. დ. მიქელაძე, გრ. აბაშიძე, კ. მესხი და ე. ლ. გურია დამეხმარებიან, როგორც ჩრეით, ისე, საქმის განკარგულებაშია. ხსენებულმა პირებმა სრული თანხმობა განაცხადეს ამ საქმეზე და ახალ ამორჩეულ საიუბილეო დღესასწაულის მოთავენი მყოფობრათ, ერთგულდებით და თანხმობით შეუდგნენ საქმის განხორციელებას. მათი უმთავრესი განზრახვა ის იყო, რომ დღესასწაულობას, მიეცმოდა, რაც შეიძლებოდა, დიდი საერო ხასიათი. თეატრის დარბაზში მრავალი ხალხის მოწყდომით უწყობდა რომ არ მომხდარიყო და ცოტარამ იუბლიარის ფონდსაც შექმნოდა, ახალმა გამგე კამიტეტმა დააწესა თეატრის დარბაზში კონტრამარკებით შესვლა და საღამოს საიუბილეო წარმოდგენას შემდეგ ნადიმის გამართვა ახალ-მოწყობილ სახმართო ბანკის დერეფანში ხელის მოწვევით. რადგან მეტი დრო აღარ იყო მანჭრებთან მიწერა-მოწერისათვის, „ქვალის“ № 42 ღაისტაზმა განცხადებასავით, რომ ყოველმა მანჭრამ თვითონ გამოიჩინოს თავის მხნეობა და წარმოგზავნოს დეპუტაცია საიუბილეო დღესასწაულზე დასასწრებათ, რომ თუილისის კამიტეტთან არავის მიუა მოწოდება ამ საქმეში, რადგან ყოველი მანჭრა თვისშორის ამორჩევის უფრო სარგებოთ ამ საქმეში. „ეს იქნება — ამბობდა „ქვალის“ რედაქცია — პრევილი მაგალითი მანჭრების თვით-მოქმედებისა. ეთხოვთ, ყველას საქართველოს ყოველ კუთხეში თავი გამოიდვას და ამ საგანზე თავიანთი მოქმედების ამბავი შეგვაცუბინოს ხოლმე „იერიის“ და „ქვალის“ რედაქციებში, რომ ამით დადევით კრობა მოქმედებისა“.

ოქტომბრის 15 „ქვალის“ № 44-ში იყო შემდეგი განცხადება: „რადგან პარასკევს ოცს ოქტომბრის დღესასწაულია, სასურველია, რომ ყოველ მანჭრიდან საიუბილიარო დეპუტაციები ჩამობანდნენ თუილისს ამ დღეს, რომ შმაფთს საღამოს შეიკრიბონ სათავადაზნაურო ბანკის თეატრის დერეფანში ერთმანეთის ვასაცნობათ და კერას 22 ოქტომბრის საიუბილეო დღესასწაულობაზე უმჯობესი წესრიგის დასადგენათ“. მართლაც შმაფთს დილით გამოცხადდნენ „ქვალის“ და „იერიის“ რედაქციები ჩვენი ქვეყნის ყოველი კუთხიდან მოსული დეპუტაციები, რომელთაც დავევალთ იმ საღამოს შეიდა საათზე შეკრებილიყვენ ბანკის თეატრის დერეფანში მილოციის წესრიგის გამოასცხადებლათ და მათი მისალოციის და სარუქრების ვასანდღველათ. შმაფთს საღამოს იმათმა კრებამ იუბილიარის დღესასწაულობის მეთაურებს გული გაუნათლა. იქი აღარ იყო, რომ დიდებული საერო თეთისცნობიერების წამი მზადდებოდა. ვანსაკუთრებით სასიამოვნო იყო აჭარა-ქობულეთლების და თუშ-ფშავ-ხევსურების მოსვლა მოხუცი პოეტის მისალოცავათ. გამგე კამიტეტთა წევრებს შორის შემდეგ ნიარათ ვანაწილად მოქმედება. გ. ე. წერეთელმა და თ. დ. ა. მიქელაძემ იკისრეს წესრიგი დეპუტაციების ერთი მკორის რიგობით მილოციისა და აღჩესების განხილვა. გრ. აბაშიძე დადავეს სხვა-დასხვა საჭირო საგნების მომზადება და ამბების შეტყობა, კ. მესხს კონტრამარკების საქმე და სკენის მომართვა. ელ. ალექსევე-მესხივეს სკენაზე რიგობით დაწყობა დეპუტაციებისა, მასვე ემხარებოდა ამ საქმეში ე. ლ. გურია, რომელმაც იკისრა ნადიმის გამართვა. საზოგადოებრივად ამხედველობა კი ენარა გ. წერეთელს.

გათენდა ოქტომბრის 22. დღე იყო მშვიდი, მყუდრო, მზიანი. ათი საათიდან ქაშევისი ეკლესიის გოლაგანში იწყო ხალხმა მოდენა და შალე გოლაგანი ისე გაიქედა პატივისცემუდებით, რომ მთელი დიდი გუნდი ხალხსა გოლაგანს გარეთაც იდგა. შუადღე ახოვედებოდა, რომ იუბილიარი ლანდოთი, შეწინიერი წველი თეთრი ცხენებით შემბული, მობანდა ქაშევისი ეკლესიაში. მის გვერდით ისინდნენ თ. ილ. ჭავჭავაძე და აკაქ წერეთელი. ეკლესიაში ვადიხდა პარაკლისი კრებულთითურთ ყოველად-სამღვედლო ალექსანდრე ენისკაპოსმა. გოლობდა სათავადაზნაურო შკოლის მოწაფეთა გუნდი. პარაკლისის შემდეგ დეპუტაციები დაეწყვენ სკენაზე წინათ ნაჩვენებ რიგისა და წესისამებრ. იუბილიარს სათავადაზნაურო შენობის კიბეზე ხალხი დაუხვდა „ვამს“ ძახილით და ორკესტრის დაკრით. შემო-

ვიდა თუ არა სცენის დერეფანში, მას მიეგება გურული და რატილის გუნდი გალობით და შემოიყენეს სცენაზე, საცა იყო მისთვის ტახტი გამართული; იქითაქეთ მოუსხდნენ თ. ილია ჭკუპაქაძე და თ. აკაკი წერეთელი. ტახტი გვერდით იღვა გზინიერი მაგიდა საჩუქრების დასაწყობათ, რომელსაც მიიღებდნენ ელ. მესხიევი და კ. მესხი. ე. გუნიას ეჭირა დეპუტატთა სია რიგ-რიგით ამოაკითხათ. გეროდლათ იყო დანიშნული თ. გრ. აბაშიძე, რომელსაც ხმა მალდა უნდა წამოეძახა ყოველი დეპუტაციის სახელი თავეთაის დროზე. იუბილარის შემოსვლაზე ატყდა ტაშის ცემა, „ვაშა“, „ვაშა“ ძახილი და მგალობელთა გუგუნე. მთელი თეატრი შეიძრა. ეს იყო დიდებული საწახაობა.

დიდ სიხარულს უღვიძებდნენ ხალხს გულში ნაციონალური ტანცემულობით გამოწყობილი აქრატკობულეთის და თუშ-ფშავ-ხევსურების დეპუტაციები. განსაკუთრებით დიდებულნი წამი იყო, როცა ჯაქე-ჯაქეშანში ჩასხმულნი ფშავ-ხევსურნი წამოდგნენ წინ, ერთმანეთს ზღაპრული დევ-გმირები ყოფილიყვენ, და მიულოცეს იუბილარს მოკლეთ: „ღმერთმა დაგლოცოს, დაღან გაცოცხლოს, ვადღერძელოს“.

დეპუტაციების მილოცვა, ლექსებისა და დევ-შების კითხვა გაგრძელდა სამი საათის ნახევრამდის*). ბოლოს გამოვიდა თვე. გრ. აბაშიძე და ზებარათ უთხრა ჯერ სიტყვა და მერე ლექსი. მისმა გძმობიერმა ლაპარაკმა და ორატორულმა მისერა-მოხეჩრამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა საზოგადოებაზე უფრო მისთვის, რომ საციერელათ ენამებოდა მისი ლექსის შინაარსი თვით იმ წუთის ვერცხობას. შემდეგ იუბილარი გალობით გამოიყენეს ვარეთ, სადაც აუარება ხალხი მიეგება „ვაშა“ ძახილით. მანდილოსნები თავიგულეს აფრქვევდნენ იუბილარს. თუშ-ფშავ-ხევსურთა დეპუტაციამ სათავად-წაზარო შერობის გამოასახელელ კარებთან იგვიალა თავის ნაციონალური სიმღერა. საღამოს შევნიერათ ითამაშა ქართულ მსახიობთა გუნდმა იუბილარის პიესები „ჯერ დაიხიოცნე, მერე დაქორწილდენ“ და „ბიძისთან გამოხუმრება“. მერე ქართველ-რუსულ-სა-

მხური ღრამატული დასების წარმომადგენელთა გამართეს იუბილარს ცალკე დადგენასწავლუო მილოცვა. შემდეგ საზამთრო დერეფანში გაიმართა ნადირი, ნადიმზე დაესწრა სამასამდე კაცი. ტოლუმბაშით ამორჩეულ იყო გ. ყარანგოზიშვილი, რომელმაც დალია ჯერ იუბილარის სადღეგრძელო, შემდეგ აკაცისა და ილიას ერთათ, მერე რუსის მწერლობის წარმომადგენელის ეელიჩკოსი და მისი დის, შემდეგ-დეპუტაციებისა რიგ-რიგით. იყო დალოელი სადღეგრძელო საქართველოს დედისა და სალოელი ქართველ დედათა სქესის, ქართველ სტუდენტობის და ბოლოს წარმოითქვა საქართველოს ერის დღეგრძელობა. ყოველ სადღეგრძელოს დაღევაზე ჯერ ორკესტრი დაუკრავდა ტუნს, შემდეგ ქალთა და ვეათა გუნდი იმღერებდა მრავალკამიერს, ამათ შემდეგ იწყებდა რატილის გუნდი გალობას, მერე გურულთა გუნდი და ბოლოს დაფ-დუღუკით თავედბოდა. ბეერი საგულისხმო სიტყვები წარმოითქვა ამ დამეს. როდესაც გრ. აბაშიძემ უსაყვედურა: ეს რა აშაგია, ჩვენი ორი გამოჩენილი პოეტ სხედან და ხმას არ იღებენ, მაშინ როდესაც ამდგნ ყოველ მხრიდან შეცრებილს საზოგადოებას ისინი ძვირათ ნახვერო. ესენი ელიან მათგან საგულისხმო სიტყვების მოსმენას და ისინი კი გაჩუმებული სხედანო. ამის პასუხათ აკაკი წარმოითქვა შემდეგი:

„დიდებული მკლასნი რუსთველი, რომელიც ამ შეიდი-საგულის განმადლობამ სვე ძლიერთ გეფენს შეუს, რომ მისი ანარგელი სხივებით დაღესე კიდვე ზოგეერთიუბა ბრწყინებენ. აა, რას ამბობს ერთგან: რაღაა იგი სინათლე, რომელიც ასღეს ბნელეთა? ეს სიტყვებამ დაღეს სწორეთ ჩემზე და რას გამტკნოლო: რაღა სიტყვაა ის სიტყვა, რომელიც მოქმედი სიფთხილით უნდა მოკავდოს, რომ არ დაღესე და არა იგოს რა, როგორც ვაითმოფთხს. —სწორეთ ეს აყო მიხეხე ჩემი დღეგრძელების მდუმტკნოს და არა ის, რასაც ჰბრძანებენ. ის უსამართლო სიტყვებამ კვლავ მოსგდენ ჩემ გულის და კიდევცე მამიღესე, რომ მოკასხენათ რამ და სამეფრისათვის ნუ შემრისსათ. — თ. რ. ერისთავის ბოჯიას შესახებ ბევრი რამ წამოითქვა დაღეს ჰქ; იმ ორმოცდაათის წლის განმავლობაშიან ბევრი თქმულა. იუ ითითონ ერთ დროს უჭკადით წარმოკოტეო ჩემი აზრი და რადგანც ზედ დასმატეული ანადი დაწარ მატეს რა, ამისთვის პირდაპირ გადაღეს მკვის დირსუბის სხვა და სხვა მსარეკზე. ბ. რაფიელი კეჟუთანის მკსამოცე წლების პოღაწეთა გუნდს. ეს დრო ჩემსმა დიდი მარტახელობის დრო იყო და სიმ მოკასხენათ, თუ რ ტვირ-

* „კვადის“ რედაქციამ განიზრახა საუბოილეო წიგნის გამოცემა, სადაც იქნება კვლეა ადრესები და მალიცვის დეპუტები დასტამული. ამ წიგნის შედგენას მინდობიდა აქეს თ. გრ. დიასამიძეს, აკაკი ფანცხავას და კ. დოდაშვილს. ჩვენნი ფიქროთ, ეს წიგნი ყოველ ქართველს საკითხათ უნდა გაჩუღეს და იქიდან შეიძოსული ფული უნდა მიქმტოს თ. რ. დ. ერისთავის ფონდს.

რედ.

თი წიგნს მარტოვლად ვაგს თუხანში? რომ თუ-
ხი არ დაქრეს და ვერ არ გაუვიდეს უოველი-
ფერს უნდა წუმოტინოს სედი. ესეც აკეთოს—
ისიც, აქც იყოს—აქც და თვის სიდრეცელე უნ-
და ათენ-აღმოს სსვ-და-სსვ მტვალ-გვარ წვრი
ღმინ სპეშეების კეთებაში. როდესაც წამოხსნე-
ბანს შიგლები და შეიღებოდა, თუხი ცაქც-
სულადინება და ერთის სმიშოს სხი და ორსი
განაწილებს, მამინ სულ სსვერ წვა სსვე. სო-
ცარი შესანიშნავიც რომ იყოს მარტოვლი მუშა,
რომელიც ბევრს სსვ-და-სსვ რმეს აკეთებს და
ერთისთვის მარტო ვერ იცდის, რომელიმე ნ-
საქმის სიდალით ვერ გაგვაკვირებს, მისი ნაშრო-
მი მთას ვერ წარმოგვიდგენს და მისი ნაღვაწი
ზღვას, მგრამ თუ ამას ათას გვარ წვრიღმინ ნ-
საქმის ერთმანეთს შეუზარდებთ, მამინ კი მთაც
ცამოვს და ზღვაც. სწორეთ ამ თვლით უნდა
კუთუვრებდეთ ზოგიერთ მქსაბრე წლებს მოღვა-
წეებს და მით რიცხვით თ. რ. ერისთავსაც.—ორ.
მოცი წელიწადია თვალუერს ვაღვირებ მკვის მო-
ღვაწეობას და არ, ერთსელ არ შემიბნისვის, რამ
მკვას გულ-გრილით გვერდი აკვლოს ჩვენი შინ-
ური საქმეებისთვის და შესაფერი თანაგრძნობა არ
გამოცხადებოთ. მკვას უკვან ამხანაგები, მგრამ
ზოგიერთი ნაშრომად და ვადაუხეია. მარდამი, ანუ
როგორც აქ ქძისან, დღემში უველად ბეადურებს
თანსწორით მიაქვთ სოღმე იერში ბირველ გა-
მოსტომსზე, მგრამ ცხათ კი მალ-უნებურით
ნამორჩებთან სოღმე ერთი-მორებს და დანაშუელ
აღვიღამი მსოფლით მერინდნი მიაწვებს. ისე იყო
სწველ და ბ. რ. ერისთავს ორმოც-და-ათი წლის
წრემდე ბირნილთი მიაწა. თავის სანვრდივ
ცხოვრებაში ბევრი თვალახინთ ადვილი სწვრის
მკვას სსვ-და-სსვ სსმარესზე და მკვის ნიჭის და
შრომის მარტონს დღეს გულ-შეგრიად ვარსკვლავე-
ბით უნდა ჰქონდეს მოწადილი და ვიბე სკლათ
გატნიდომ. მგრამ ვერცერთს ვერს გედავთ დღეს!
არს თუ ამ დროში, დღესაც უმტრებს უღრვი
სასათთ უსასათობათ მიანინ და ჰქინდას. მკვას
ამასვე თქვარბეხ ზოგიერთები ამის შესასებრ
და ეს დიდი შეცდომა იქნება. თ. რ. ერისთავი
მსოფლით მამინ ხედილად იძლეუბული დაქნებება
თავი რომელიმე მოღვაწეობისთვის, როდესაც გა-
რემოება მოათხოვდა მისკან, რომ საკუთარს
რწმუნების წინააღმდეგ სსვის ნებაზე წსულდოყო
და ვადაუხეია. მამინ მსოფლით ივიწებდა თავის-
თავს, თუხის, ცოღშვილს და რეზოდა რივეზე.
ამათანა დროს გულ-გაუჭესღება და გულ-ღაშინ-

გერვლობა, სწორეთ ვიბრობას და სსვის
და ვიდეც ჰქონდა მიბინებულები რფი-
ელს. აქ უაღვილო არ იქნება რომ გავისსე-
ნით ერთი შემთხვევა: ერთსელ ამ ოც-და-თხუთ-
შეტის წლებს წინათ მოგინდომეთ შინაურული
საღიკრატორთო სადასის გამართვა და რს უო-
ფით, მივას მოკავრეოვით ოცობავე ვაბი. მამინ ეს
ბირველი და უცხო ანაბე იყო. ჩაის და სიღის
მორბივებს შემდეგ, როცა შევედგებით სსვის, ათი
განვემარ, იმ შიშით, რომ ვაი თუ გეწინებოთ,
სხუთს დღემას იქვე და დგინით მსოფლით მარტო
სხუთოღვი.. მამინ შევედგით ერთმანეთს: უქნ
რას უნდა მოკვლიდეთ? და სხუტეშით ნეხევე
მივერით ჩვენ თავს ვასხეია: „არაფერია!“ დღეს
სხუთი იყოს, სვალ ათი იქნება, ზეც ასი
და ამ გვარათ.. ვაი, რომ ჩვენ ვეღარ მოკე-
რებოთ, თვარს კითხვილი თსელი უნებოფით არ
დაჩნებოდა და სსვის.. თუშეი ვცდებოდათ მამინ
და დღეს, შემიძლია, მამინდელის სსასსუნით მი-
უთითთ ამ სსლსზე ბნ იუბილარს და გუთარს:
„აი, თუშეი დაგვიანებულე, მგრამ ტეშმარტი
ვასხეია რომ სვდავ, სსვ-და-სსვ კუთსებოდინ ჩვე-
ნის ქვეყნის მოსულენ ჩართვებო, რომ იდღე-
სასწავლონ შენი ბენიერი დღე და თანაგრძნობა
გამოცხადდნო. და ზღვაც ვიდეც ეს დავმინოთ:
ბენიერი მოხუცო! ნუ დაიწეებ, რომ დღემ-
დისაც ვადადიდა იუბილავა ზოგიერთების, შე-
ნისას ეს ანაბე კი არ იყოფილა. ეს ანაბე შე-
უძლია მსოფლით ნიჭს, რომ გამოაწეოს,
მგრამ რს განაბო? რს არის მარტო ნიჭი, თუ
თხვე არ ვასლებ შრომის მოკავრებას და გულ-
წრფელობას? და ესეები კი უველად ერთით მომადლებუ-
ლი ჰქონდა ბ. რ. ერისთავს. იცოცხლოთ დიდანს
მომადლებ თათბის სსმომღვროს-სამავალითოს.

ამ სიტყვის შემდეგ ნაწილთა ვაბუნის ქალმა
ამოუკიდა გრძობიერი ხმით სიმღერა „აღმართ-აღ-
მართ მივილიდი მე ნელო...“ დღეუკის ზღუდაცკრით.
საზოვადილება ალტაცებში მოვიდა. შემდეგ ეელი-
ჩკომ წარმოთქვა: „ვისურებ, რომ აკაკის ილია ყვა-
რებოდეს და ილიას აკაკო“. ამის პასუხათ აკაკიმ
თქვა საყოველთაო ვასავლით:

„ამ ბატონმა რუსის მწერლობა უაღვილოთ და
უნაფეშელოთ ინატრ, რომ ჩართველ მოღვაწეთა
შრომის თანხმობას და სიკვრული იყოსო. ცხადია,
რომ ეს ანობას განაგებოთ და მამასდმე ჩვენ-
შიაც უოფილენ ზოგიერთები ამავე აზრის. უნდა
მოგასსენოთ, რომ ეს დიდი შეცდომა აზრია!
რად სსვიროა მისი ნატრ, რც არსებობს და
ხელში ვაქტირავს. ამცრე რმე სსმღვრავი მო-
კვრეთა წესიაო“—უთქვამთ იკვლებს. როდესაც

დიდ ოჯახებში, შეიწირვის დროს, კარდა გამ-
 დლებსა პერსი დაწვინ რჩება და მათგან სამეფო
 უმრავლესობას, მამინ ისინი ერთმანეთს ერსუ-
 ბებთან, ეწინააღმდეგებან და ესაყვედურებან: იმ-
 დენს და ისე ვერ აკეთებ, როგორც ვარსებობს მო-
 ითოსკო? ამ ვაი-უშუქლებულში სმირთ გიჟდენ
 წუქვლან ერთმანეთს, მარამ ეს შირადობით და
 შეწინააღმდეგებით ვი ანობოდის!.. ოჯახის ერთ-
 გულანს ამარებთ!.. სურვილის სიდიდეს მათი ვან-
 ღონე კვლარ წყდება და როგორც თავის თავს
 ისე ერთმანეთსაც ესაყვედურებან. სწორეთ ამ
 მდგომარებაში არან ჩაგდინელი დღეებდელი
 ჩვენი მოღვაწეობენ და მათი ერთმანეთთან უმზ-
 თფობილან სმომი და სელწამისაგანვი არ არსი!..
 შვექისს ერთგულეთით ამფობებულ-დელეგებულესს,
 ეს განადობას ხელს ვერ შეუძლის, რომ საჭი-
 რობის დროს ჩვეუნიხთვის ერთთ დასდვან თავი.
 ასე გრანობს ყველა ნამდვილი მოღვაწე და ვინც
 ასე არ ფიქრობს, ის მხოლოდ თვალთმაქცობს და
 არ ჩათვლება მოღვაწეთ. ეს ყველასთვის ცხადი
 უნდა იყოს და ნათელი.

შემდეგ დიწყო ილია ჭავჭავაძემ:

შვექის სასულიეროს მოსურეს პოეტს შესანიშნავი
 დეკლარაციას პართულ პოეზიაში. მისი დეკლარაცია იმ-
 ბეჭდილან სასწორი გრანობით, ის დღმით შექსო ჩვე-
 ნი მიუშ სახლის ცხოვრებას და არის მომღერალი მის
 გულანდების. მისი შვექის თავისი საკუთარი შგოლ
 ხალხური პოეზიის. მისი მიმდევარნი არან მშეი რა-
 ზივამშეილან. ჩინებულთ ასურბეთებს ამ ვარსებობას
 შვექი პოეტის ვადეგმეთ მიწერ-მოწერა ერთ სახლსიდან
 გამოსულ პოეტთან, რომელმაც, აი, რა გრანობით გა-
 მოსატა ჩვენი მოსუგებულეს პოეტის ვადეგნას სასუ-
 მობილეს პოეტზე:

„შენი ზიწიმე, მოსუგო,
 ია ტესროლე, მამა!
 იმდმით გამომავდით
 შენმა ფანდორს სმამა:
 შეერთო გრანობის მოტყუას,
 ჩემ გულდგ ანქამაო;
 იქით იორმა მათეო,
 აქეთ ზაზნის წყაღობა.
 ბუნებამ ჭერი მიიღო,
 მთამ ქელი მოვასარაო,
 დუშმინი ვათაგებულა,
 სამშობლომ გაისარაო.
 ბიწსა ჭილო სათნობას,
 სიდორსლე ვაშქარაო.
 საწყაღმა დამის მესტყა

მადლობა დავიანარო...
 ნება მიეცე, დავადფინოს
 გამორედებლას უმამაო.

ამ შვექიერ წერადლე, აი, როგორ უმასუსა ჩვენ-
 მა სასულიეროს მოსურეს:

გადმასხლას, მობოლო,
 შენგან ნანროლობა იამ,
 შენი ფანდურის ვლერაი
 მოხურეს გულს მეტათ აამ!..
 უური დავუდგე სიმუხს:
 დამიტყუეს ბერი სულაი,
 ვადმასხლას ფშაველში,
 მთლათ ამინქოლეს გულაი! —
 მსმინა შენმა ფანდურმა
 მთის ყვავილების ქებანი,
 „ფშავური ჭაღის ტირილი“
 და „ტყუეს სიმღერით“ შვექანი...
 ბასი ბუერ მუხასთან
 ადმასურ დექსია მშენია,
 დავადნებულვარ, ბუნჯი,
 რუმელი ვერ დამითმენია!..
 შენი დამასხვე მობოლო,
 „მგზავრის სადამო მიუშმა“
 ფრთები დავუშე მე დაბლა,
 კვლარ მოკუევი ფრთებშია;
 შენ უმწვილა ხარ, მე ბერა,
 დმერთამ ვაგურთოსოს ჩანგია!
 მანფევი მომქმე სასლო,
 ბერსა სასად ჭანგია.“

როდესაც საქართველოს დედამა სქენის სადღე-
 გრძელი დოლიეს, გიორგი წერეთელმა წარმოიტყა:
 „დღევანდლის დღესასწაულობის საუკეთესო სამ-
 კაული იყო დედამა სქენისგან დეპუტაციების მი-
 ლოცვა. ეს იყო ყველაზე უფრო სასამოიონო და
 გამამზნებელი მითი, რომ ქართველს დედას უკვე
 შეუგნია და ჩარეულა საერო თვითცნობიერე-
 ბის განვითარებაში. დღერთას ეთსოვი, რომ ჩვენი
 დედები დაბრუნებოდენ ძველებურათ თავიანთ ო-
 ჯახს და აღუზარდოსთ სამშობლოსათვის მომავალი
 გმირებ.“

ამ დროს კ. ჩხვიძემ მოისურვა ლაპარაკი:

„რა გინდ მრავალგვარი იყოს მოღვაწეობა რო-
 მელიმე პირსა, რაინდ ხანგრძლივი და ნაყო-
 ფიერი იყოს მისი ცხოვრება, იგი ყოველთვის და
 ყველგან ინსტიტუტურათ გმირჩილებდა ერთს რო-
 მელსამე უმდიერეს უმთარეს გრანობას. ეს გრ-
 მნობა ამოქმედებს (მას) პარაფენას და შეუფერე-

ზღაო ეწარება მას ამა, თუ იმ მიზნისაკენ. მართლაც მოვიგონათ მაგალითათ ჩვენი საუკეთესო წინაპრები და ვეკითხოთ, იყო თუ არა მათში ერთი რომელიმე უძლიერესი გრძნობა, რომლის წინაშე მიმქარალი იყვენ სხუა მათი გრძნობები? მე ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ თითოეულს თქვენგანს მზათა აქვს ერთი და იგივე პასუხი: ეს გრძნობა იყო უსაზღვრო სიყვარული მამული-სადმი. რამ აღაფრთოვანა ის პირნი, რომელთაუტ მთელ კაცობრიობას შეჴწირეს თვისი სიცოცხლე? იმავე სიყვარულმა მხოლოდ მთელი კაცობრიობისადმი და არა მარტო თვისი მამულისადმი. რა ხდოდა შეუბრალებელი უსატიკეს გმირებათ ზოგაერთ ისტორიულ პირებს? ყოველ საზღვარს გადასული თამყვარებობა, მძლეველი, სურვილი პატივის მოხვეჭისა. რა ავიწყებინებდა თავს, პირად სარგებლობას უდიდეს მოაზროვნეთ? სიყვარული ჴეშმარიტებისადმი. რა ასულდგმულებდა ისეთ ფილოსოფოსთ, რომელთ შეხედულობით არყოფა, ნირვანა უნდა შეადგენდეს კაცობრიობის მისწრაფების საგანს? უცმაყოფილება თანამედროვე ცხოვრებით. ამიტომაც, ჩემი აზრით, თუ ვნებადეს დაათასოთ პიროვნება რომელიმე მოღვაწისა, აუცილებლად საჭიროა შეიგნოთ, თუ რომელი გრძნობა შეადგენს მის წმინდათ წმინდას. ამ მხრით თუ დაუკვირდებით საყვარელი მამულის შეიღთა შორის უსაყვარლეს თ. რ. ერისთვის წარსულს, დაეინახეთ რომ მისი პიროვნება სწორეთ რომ ფრიად შესანიშნავია სხუა ჩვენ მოღვაწეთა შორის. მამულისა და ერის სიყვარული, როგორც საზოგადოთ ყველგან, ისე კერძოთ ჩვენშიაც აუცილებელი თვისება იყო და არი ნამდვილი მოღვაწისა და მე სრულიად დარწმუნებული ვარ, რომ ეს ძვირფასი გრძნობა აზრებისზე ნაკლებ არ ღვივის თ. რ. ერისთვის გულში, მაგრამ აქ საუკუნისხმო ის ვახლავსთ, რომ ეს გრძნობა მან ვადიტანა ჩვენი ერის იმ წაწილზე, რომელსაც დაბაღ, მუშა ხალხს უწოდებენ. კიდევ უფრო ძნელდება ამ კითხვაზე პასუხის გება, როცა ამ მხრით ვაღრმავთ თ. რ. სხუა ჩვენ შესამჩნევ მოღვაწეებს, რომელნიც უფრო ახალს დროს ეკუთვნიან და ხედავთ, რომ ვერც ერთს მათგანს ვერ მოუხერხებია ისე ძლიერათ შეეყვარება დაბალი ხალხისა, როგორც საყვარელს მოხუცს. დიან, ადვილი არ არი ამ კითხვების ახსნა, ხალაო ეს კი ყოველ იქვს ვაზრეშა, რომ ესრედ წოდებული დაბალ ხალხისადმი სიყვარული უძლიერესი გრძნობაა ჩვენი

პოეტისა და აქ არი კიდევ სილიდ მისი ბუნებისა.

სრული იმედს უნდა ვეკონიოთ, რომ არას ოდეს, ქართველი ერი, ის ერი, რომელმაც არა ერთი რთული კითხვა ვაღწევეტა თვის ხანგრძლივს ცხოვრებაში, არც თქვენგან აღნიშნულ კითხვებს შეუშინდება, ღირსეულათ და სამართლიანათ ვაღწევეტს მათ. რამდენათაც უფრო დაუახლოვდება ქართველი ერი იმ სანატრელს დროს, რამდენათაც უფრო გაიმაჯრებს წელს შრომის შეილი, რამდენათაც უფრო იცნობს იგი თვის პიროვნებას, შეიგნებს თვის ფასს, რამდენათაც უფრო დაემსავსება ქართველი მუშა თვის დასავლეთ ევროპულ მოძმეს, იმდენათ უფრო საყვარელი შეიქნება მისთვის ის, ვინც პირველათ შეუწყოა თვისი ქანარს გლერა ხალხის გულის ძვრას, მის სულის კეთებას. დიან, თქვენი სხოგნა და სიყვარული არამც თუ მუდამ იქნება ქართველი ერის გულში, დღითიდღე გაძლიერდება და ვაზრდება იგი. როგორც წარმომადგენელი ჩემი წარმომავალნი საზოგადოებისა, სიტყვას ვებდ თქვენ წინაშე, ძვირფასო რაფიელ დავითის ძე, რომ ეს საზოგადოება ყოველ დღანს იხმარს, — მალე დაუდგეს სანატრელი შერამისი ქართველ მუშას, რომ მით კიდევ უფრო დიად ნათელი მოეფინოს თქვენს სახელს.

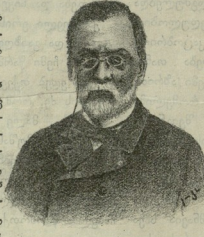
როდესაც გორის და საზოგადოთ ქართლის დეპუტაციის სადღერძელო დალიეს თ. ივ. გ. მახაბეღმა წარმოთქვა:

„დადგანდგაო დღე დიარს შესანიშნავათ უნდა ჩათვალს ჩვენს ცხოვრებაში. დღეს ვაგვე ერთხელ განტკიცდა ჩვენა ერთობა; დღეს შევითვისეთ და შევეთვისებთ იმ ქართველების ტომიანც კი, რომელნიც მოწყობილენი ვართხათ მივაქანდა. აი, თუნდ დღეს დღითა, როცა აუთიღარისადმი მიღოგვრე ვათვდა ვრება, იმდებოდა, ძველებრათ ვაჭკვაჭკვანი ჩასმულნი სვესურნი საღსში ჩაერთუნ. შემოქანსეს თავიანი ვაჭკურნი სიმღრს და ქუდებს, მადღა სროლათ ატკნებულნი ჩვენ, სეროგანერს, გვიმოაიღებოდავენ. ვინ? გამოიწვას ეს ნახევარეუ შეკრებიუნი მოწყობილი საღსი თავიანი სსად-ვადგებოდან, რამ ჩამოიყვანა, რამ გარია ჩვენში, ან რა სიხარულმა აიტაცა? უწინ ამითი გამოხსნოდა მოლოთ პატონ ერეკლეს სიტყვას შექმლია და ქუდზე გაცინ ჩამოაიღა მტრის მოსაგერებათ. ახლა სხუა ვაჭკვაჭკვანი აღარ ანოს საჭირო და ესევე შეკურნი ჩამოდავან აქ იმ პატრდა კაღმის სალით, რომელად პატონ ერეკლეს სიტყვებუ ნაკლებ არა ჴკრის. ჩამოდავან აქ და რა

ისმენენ ღვიძლ ენაზე ამდენს საამო სიტყვას, თავი უცხო აღარ ჰგონიათ და თავიანთიურათ გვაგონებიათებენ, ჩვენც თქვენი ვართო. როგორც წამო იარი მსიდან მომაქვნი ღრუბულები შეხვედრილი ელექტრონის ძალით ელვა-გრგვინვას წარმოშობენ, დღესაც სხვა-და-სხვა გუთისდან აქ თავმოყრილი, სხვა-და-სხვა ფერით მორთული ქართველთა შეკრება, შეადგუა ერთმა გრწნაბამ. მისხ ერთათ შეხვედრამ გამოაქვია ჰქვა-გრგვინვა აღტაცებული მადლობის იმ კბნისადმი, რომელიც კანდა მიხეზი დღეს ჩვენის აქ თავმოყრისა. ელვის უმადლესით დაგვირინას სისარულესი ვრუნტულმა, რა დავინახეთ, რომ თავსე რივე-მოხვეულმა აჯარულმა და ბათუმულმა სელი გუწოდა ბაქოში მისგორებ ქართველს და გვაგახსენდა ერთი მოკლე სიტყვები:

„შე ქართველი ვარ, ჩემი სამშობლო ორ ზღვას შუა გადაჭიმულია“.

დაიღ, რაფიელის კვლამბ შეგვეერთა, მოგატონან დიდებულნი წარსული და ჩავაწვით იმედი უკეთესის მომავლისა. მაგრამ მასთანვე მოხუცდნ მოკლე სხვა დიდი დღეიდრ მიუძღვის. იგი მიხუდა, რომ სხვა ეს ერთი, რომელიც მხენობას მოგაუბულა, აღიგება დუდაძივის ზურგიდან და, ია, თვითვე გვიჩვენებს მტკალით სოციალის შრომის მოუკარეობისად; დღეს წერს ლექსებს, სჯულ სათავტრო მიხეკის, სხვე ბეჭეუბისათვის ზრუნავს, თან

პასტრო.

ღეჭსიგონს ადგენს და ცხოველი მტკალითი გვეუბნება: გამსეკვდით, იბრძოლეთ, ეცდეთ თქვენის ქვეუნი კეთილ-დღეობას, უკრთავლეთ მამულს და ისიც თქვენ გაერთავლებოთ.

„ეგრეთ რომ მანც არ ჩავლის ეს განწირული სულის გვეთება და გზა უჯლი, შენგან თუდლი, მერნო ჩემო, მინც დაწება“

უბნებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილი თავის მერსს, თუცაი ვერ მოასწრო ამ ნატრის შესრულებას. რაფიელ ერთსათვი უფრო ბუნებურ ვანსკვლაგზე არის დაბადებული. ის სუდავს დღეს ამ დიდებულ გრვამში ნაყოფს თავის მოხუცებარა შრომისს, რომლის სიძინელმა და უსადურობამ ბირველში ვერ შეკრთო, ვერ შექმნა იგი. რად საჭიროა დღეს სადღერკელონის, თვით რაფიელისათვის რამეს ნატრას, როცა მთელი ქართველობის გულში სხუენო სიდრესლე დაიპვიდარ

და, თუ ვსვამთ ამ სადღერკელოს, ვსვამთ იმ სხურვლით, რომ რაფიელის გრწნაბებით აღფრთოვანებული ჩვენი ქვეუნი რაფიელთანვე ერთათ ვიდგე უფრო გაძლიერდეს, გამსეკვდეს და მისი ქენი მრგავლევრ დამტკანოვერ დღევანდელისთან დიდებული დღესასწაული.

დალილა ავრთვე კერძოთ სომხის დრამატურლის სურდუიანცის სადღერკელო, რომლის პასუხათ ბატ. სურდუიანცმა მოახსენა საზოგადოებას: „შე კერძო სადღერკელოს ღირსი არავარ დღეს, რადღან ყოველივე ამისთანა სადღერკელო მარტო ჩვენს ოუბლაროს ეკუთვნის. ამასაც მოახსენებთ ჩვენი გეარის მაგიერათ, რომ ჩვენ საქართველოში აღზრდილი სომხები ქართული მიწით ვართ ვაზდლი, ჩვენ საქართველოს ქირის და ღზინის მუდამ თანამოზი-

რენი ეყოფილვართ და ეიქნებით“.

ამას შემდეგ მ. ე. მახაბელმა წამოთქვა:

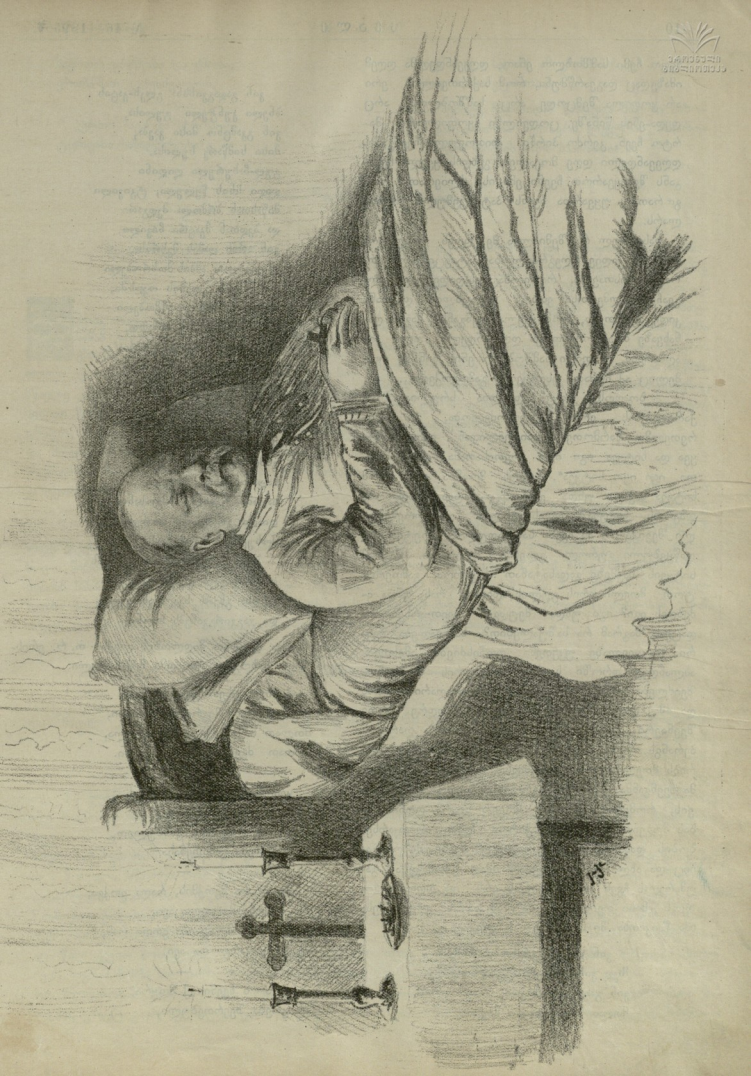
„ღღევანდელი დღე ჩვენი ერისათვის დიდათ შესანიშნავი დღეა. მერაშვილია მიუძღრო იმას, რაც დღეს აქ წარმოითქვა ამ დიდებული დღის მნიშვნელობის შესახებ.“

ნება მიბოძეთ მზოლოთ, თქვენ თეაღწინ განვახლო ის დიდებული სურათი, რომლის მოწამენი ჩვენ დღეს ყვე-

ლანი ვიყავით, როდესაც დილით ულოცავდენ პატივემულ მგონანს საქართველოს ყველა კუთხის წარმომადგენელი და პატიესა სცემდენ სამშობლო ენისადმი სიყვარულისათვის.

ღღევანდელ დღეს ყველა ჩვენვანს, ვისაც კი თავის თავი შემეხდენ მიგვანჩია სამშობლო ენის წინაშე, იმედი მოგვეცა პატიებისა ჩვენის ცოდვის მონანიებით. ღღევანდელი დიდებული სურათი მოგვაგონებდა სწორით იმ დღეს, როდესაც კეთილ-მორწმუნენი, დანოქიონი მოძღვრის წინაშე, ეუბნებოან აღსარებას. აქ მრავალნი ისეთნი ქართველებიც იყვენ, რომელთაც თავის სიცოცხლეში ორჯერ არ ამოუღლიათ ხმა ქართულათ და ახლა რომ ხედავდენ ასეთს დიდებულს საერო დღესასწაულს, რომელზედაც ისმოდა უმდღეს წურტალამდე განვითარებული ქართლის ენა, თითოთა დარცხენილი გულში პირობას დებდენ: სირცხვილია ამდენი ღალატობა სამშობლო ენის წინაშე, აწ კი საჭიროა ოჯახში გავ-

მეფო ჩემი სამშობლო ენაო. დღევანდელმა დღემ იმაზედაც დაგვიწმუნა, რომ საქართველოს ერთი არ ყოფილა შემცირებ არც სამშობლოს, არც დედა-ენის წინაშე. ცოდვილნი ეყოფილენათ მართო ჩვენ, კერძო პირნი, თითოეული ჩვენგანი. დღევანდელი დღე მოვალეთ გვზღის ყველა ჩვენგანს შევიყვარათ ჩვენი ენა ისე ძლიერათ, როგორათაც უყვარდა ჩვენს პატრიუტემულს იუბილარს.

დასასრულ რა შემიძლია მე დღეს ეისურვო, თუ არა კიდევ დღევრძელობა პატრიუტემულის თ. რაფ. ერისთავისა, რომელმაც ეს დიდებული დღე გვაჩვენა. ღმერთსა ეთხოვ იუცებლოს დიდხანს კიდევ ჩვენთვის, რომ ყველა ჩვენგანს მაგის დანახვან მოგვეგონებოდეს დღევანდელი დღე, ის აღსარება, ის ფიცი სამშობლო ენის წინაშე რომელიც აქ ჩუმათ, უსიტყვით გამოვთქვით.

ბოლოს, როცა დალია სრულიად საქართველოს ერის დღევრძელობა, გ. წერეთელმა წარმოთვა: „პირველიდან იყო სიტყვა და სიტყვა იგი იყო ლეთისათანა და ღმერთი იგი იყო სიტყვა“. დღეს მოიწია ქვაში, რომ სიტყვა საქმეთ უნდა განიხორციულდეს. მადლობა ღმერთს, სიტყვაში დღეს ყველანი დახლოვდნულნი შევიქმენით ამ ჩვენ სასიქადლო პოეტებიდან დაწეხული გულური გლუბის შეილამდი. მაგრამ სიტყვის საქმეზე გადასატანათ საჭიროა ვამოვიხატოთ მთელი ერის გულისწადილი. რას უნდა ეძებდეს იგი? იგი უნდა შეუდგეს თვით-არსებობის დაცვას, მაგრამ რა საშუალებით? — საშუალება ბევრია და ყველაზე უკეთესი ღონისძიება ამისთვის ახლანდელ დროში საერო. სიმდიდრის მოპოებაა. შეიძლება ერში თითოეულათ ყველა ღარიბი იყოს და იმე დროს შექმნან მათ ერის სიმდიდრე. ერთი შეწინაერი ანდაზა აქეთ რუსებს: „თითო ღარიბის პერანგს თითო ძაღვი რომ გამოაძროვო, ერთ ღარიბს მთელ პერანგს ჩააცმევსო“. საჭიროა, ყოველმა ჩვენგანმა წელითი ევგროვით საერო თანისათვის, რომელიც შემდეგ ყოველ გვარ ღონისძიებას მოგვიპოვებს, რაც საჭიროა ჩვენი თვით-არსებობის დასაცველიათ. ასე მოიქცენ ჩვენი მეზობლებიც და ახლა მთელი ქვეყანა იმთ ექომაგება. გაუმარჯოს ჩვენ საქართველოს ერს და დღევრძელი იყოს მისი თვითარსებობა. ამ დროს კოტე მესხმა წაიკითხა შიო მღვიმელის ლექსი:

ვინ დაჭკრა გრწმობის სიკვსსა
 ზედ ვინ დაძღვრა ტკბილათა,
 ვინ გააღვიძა ეს კრო,
 მთლათ მივაჭრდნიდნი მიღლათა.

ვინ გააღვიძა გლეხ-გლეხის
 ბნელი კუნჭული გულისა,
 ვინ გვაწმუნა მისა ვაჟა,
 მისი სიმწარე სულისა.
 გულ-მასურული დიდნი
 დიდი სნის წყლული, ტკივილი
 მიწისთან ბრძოლა შედგარი
 და პუტანს მტაცანი მივიღი.
 ვინ აწის ღამის მესხისა,
 ან თბილათ აწის მთსრობელი
 ვან შედის გლეხის ოჯახში,
 როგორც მამა და შობილი.
 ვინ მოსტყმს ასე თამბათ,
 როგორც ზათი და ზარათ:
 „ავი და გარეი გასწორდა,
 გასწორდა მათ და პარათ!“
 აი, ამ მოსუგუგულის
 მჭრელი და წრელი კაღამი
 მისივე ქმობა-ერთობის
 გაშლილი დროშა აღამი.
 საღამი შენდა, პოეტო.
 საღამი ტუბილო მგოსანო
 დიადი გრწმობის მოწყეო,
 მოსუგო პატრისანო!
 პატრეს სტუმს შენს ჭადანს
 დღეს მთელი კავკასიანი;
 ვაჟანს გქუენს სვეტიცხოველი
 და გავგორვინებს სიონი.

ამას მოყვა ლექსათ მადლობის ლექსი თ. რ. ერის-
 თვის მიერ საზოგადოებისადმი მიმართული:

ქართლ-კახეთ-ხევსურ-იმერი
 თუმ-შეშაველი-მეგრელი-გურული,
 მთლათ საქართველო მოყრილი,
 ერთათ ძვერს ერის აქ გული.

ყველა მილოცავს სიბერეს,
 ჩემზედ ლესავე ენასა,
 სიტყვით ღამაზით, კანზულით,
 ჰტლიან ჩემს გამოჩენასა.

მე კი რა მეთქმის, რაღა ეთქვა,
 რა დამრჩა მოსალოცავი,
 ერთი რამ, მხოლოთ ერთი რამ,
 ის არის კარგი და ავი.

ეს არის ჩვენი აქ მოყრა,
 ეს კრება შეერთებული,

საერთო გრძნობა და მძობა,
ერთბაშთ გაღვივებული.

„ერთი წაუა და სხვა მოეა
ტურფასა საბაღნაროსა“,

მაგრამ რაღა სჯობს ამ გრძნობას,
საერთოს, სანეტაროსა!..

ამას შემდეგ ნაღმიდან წამოდგა მთელი საზო-
გადლება და გაიმართა შენიღირი ლეკტური. მხიარუ-
ლებამ გაატანა დღის ოთხ საათამდის.

საკურადლება ამბები

ავად. რაჟ. ერისთვის იუბილის დღეს, 22
სანამ ქაშეთის ვკლესიაში პარაკლის დაიწყე-
ბდენ, ქართულ საკერაო შკოლაში გამარ-
თული იყო საღიტერატურო დღია. ორასზე მეტი მო-
სწავლე ქალი დაესწრა თავიანთი მშობლებით. პირ-
ველათ მოსწავლეებს წაუკითხეს იუბილიარის ბიო-
გრაფია, შემდეგ ყმაწვილები თითონ კითხულობდენ
და მღეროდენ თ. რაჟ. ერისთვის ლექსებს. დღიამ
შენიერათ ჩაიარა და ყველა კმაყოფილი გაუდგა
ქაშეთისაკენ.

* *

ამავე დღეს შჳადლის ათს საათზე გამართეს ხალხი-
სთვის წარმოდგენა ეგრეთ წოდებულ აეკლის „იჳე.
ფასიან სასადლოს, შენობაში. დიდ ძალი მდებია
ხალხი მოაწყდა; მაგრამ შენობა სამასზე მეტს ვერ
იტევს და ამიტომაც გულ დაწვეტილი ხალხი ერთ

ამდენივე უკან დაბრუნდა და უკმაყოფილოთ გაიძი-
ხდა: მანათს გაძღვეთ შაურის მაგიერათ, ოღონდ
შეგვიშეთო. წარმოდგინეს იუბილიარის კამედია აღ-
ეოკატები და ორიოდ სიტყვით გააცენეს ერისთე-
ის ბიოგრაფია და იმდღის მნიენლობა. დროა ჩვენმა
ახალ განჯობამ ყურადღება მიჰქციოს მდებია ხალხის
მოთხოვნებებსა და გულით მოეკიდოს ამ საქმეს,
თერა ორიოდგე მასწავლებელი ქალები მმართებლებიც
არიან და მოთამაშებებც და, თუ არ მიეცეშეველეთ,
ვერას ვახდებთან.

* *

თ. რაჟივლ ერისთავის ფონდის სასარგებლოთ
შემოწირეს: ალექსანდრე გუგუშვილმა 5 მან., გ.
ქართველიშვილმა 10 მან. სოფრამ მაკალობლიშ-
ვილმა 5 მან., ანდრია ლოლუამ 5 მან., ყვირი-
ლის საზოგადოებიდან 26 მან., 18 ერთი მან.,
იორღან სინხარულიძემ — 5 მან., ერმაოზ კანდელ-
აკმა — 3 მან, და კ. ნ. ანდრანიკაშვილისამ 2 მან.
სულ 62 მანეთი.

თ. რიგოლ როსტომის ძის წერეთლის დასაფლა- ვებმა.

15 ლენობისთვის დასაფლავებს თ. გრიგოლ,
ანუ როგორც უწოდებდენ გიგო როსტომის ძე წერე-
თელი, მის დამარხვას აუარებელი ხალხი დაესწრა.
მთელ საწერეთლოს გარდა, შორე მხრიდანაც ბევრი
იყო მასული. სწორეთ რომ ძველებურ კვალობაზე
დიდებულათ დამარხა. — ეს იყო ერთი უკანასკნელი
წარმოავლენელთაკანი ძველის, დიდებულ ოჯახების.
ჯერ კიდევ ახალგაზდა იყო, რომ დამბლამ მოშლო
და წელ ქვეით მოსწყეობა. მან წელწიდი კუბათ
იყო, მაგრამ მ-სმა საოცარმა მხენობამ და სამაგალი-
თო მეოჯახობამ, არა თუ არა დააკლო რა ძველ
ოჯახს, კიდევ გააძლიერა და, ბეჟან წერეთლისა არ

იყო, თვალ და თვალ დაგვიანება, რომ ქართველმა
თუ თავის ოჯახს მიჰყო ხელი და იმდენი იშრომა,
რამდენსაც სხვის კარზე უწყალოთ შრომობენ, უნა-
ყოფოთ არ ჩაივლის განსვენებული გონებით ძვე-
ლებურ წესწყობილების მიმდევარი ახალ დროსაც
მიჩერებოდა და ცდილობდა, რომ მის შესაფერად
გამოეზარდა შვილები და ამის გულიათვის აღარა-
ფერს ვზოგავდა: — თავისი სამარხი თეთრონვე წინდაწინ
მოემზადებია, რომ გადასახურავით არაიენ შეეწუხე-
ბია და მემკვიდრებმაც უარი თქვეს ჩვეულებრივ
გადასახურავზე. მაგრამ უფრო შესანიშნავი ის გამო-
დგა, რომ სხვა-და-სხვა საქველ-მოქმედო საქმეებისა-
თვის სესაწირავი დებოდა ათასი მანეთი. აქედან
ოკი თუმანი ზეპირ-სიტყვაობის ფონდს ერგო და
დანარჩენი რეასი მანეთი ასე განაწილდა: ორასი მა-
ნეთი — საჩხერის ქართულ ბიბლიოტეკას, ორასი —

ქალების მომავალ შკოლას ტულისში, ორასი—„წერაკითხვის“ საზოგადოებას და ორასიც—მოსკოველ ღარიბ სტუდენტებს. ამას სისრულეში მოიყვანს თ. ბეჟან წერეთელი.

ეს ამბავი, ჩაოდნობას მიუხედავთ, როგორც განძრახეა შესანიშნეა. — ბერი უფრო მდიდარი და უფრო ახალი ღრის მიმდევარი გადაცილილა ჩენში, მაგრამ საქმით ნაშანი თანაგრძობობისა არა უჩვენებია ჩა ჩენთვის. ზოგი მათგანი უშვილ-ძირათაც გადავიდა და მათი ქონება ყვეა-ყორნებმა ვაიტაცეს. — აი მიზნე, თუ ახლებმაც ღიდის პატივით მოიხსენიეს და გვირგვინებით შეიმკო მისი კუბო. სიტყვებაც ბევრი წამოითქვა და მათ შორის ბ. აკაკიაც წარმოთქვა საჯაროთ შემდეგი სიტყვა:

„ნათელი საგანი, ანუ ცხადი გარემოება, რომელსაც შეუძლია სხვის უსაშუალოათ, თავი იხიროს, აღარ საქორებს მრავალ სიტყვაობას! — დევნადელი სამგლოვიარო მდგომარეობა ცხადთ გვიმტკიცებს ამას; დიდა და პატარა, გარეშე და შინაური ყველა ერთგვართ წუხს და იგლოვს განსვენებულს. და იგლოვს სწორეთ ღირსათაც: თ. გიგაწერეთელი უკეთესი წარმომადგენელთაგანი იყო ძველებური გვირისა და ხარისხისა. ცალი ხელით, რომ ძველი ღროშა გვირა — მეორეს ახალ მომავალს უპოტინებდა და ცდილობდა, რომ კარგი წარსული რიკიან მომავალზე გადაება კავშირა გაუწყებულად და დაეტოვება

ოჯახი ძველის საკადრისათ და ახლის შესაფერათ ახლანდელ დაქმულ ღროში. აი, ამას ღლესაც გვიმტკიცებს მითი, რომ ძველი ღროს მიმდევარმა კაცმა არ დაიფიწა არც ახალი, და ახალი ღროს სხვა-და-სხვა დაწესებულებას თანაგრძობმა გამოუცხადა შეძლებისდაგვარათ. ეს არი ჩენში თითქმის პირველი მაგალითი, რომელიც ღლიდან მიუბაძავათ არ დარჩება. კუმშარიათ ეს ღიდათ მოსავლნი და საქები ღეწლილი.. ამ წამიერ სოფელში არც სიკოცხლეა ვასაოცარი და არც სიყვდილი ვასაკვირვალი!.. და არც არაიზე შეიძლება ითქვას სიკოცხლეშივე ბედნიერია თუ უბედურია? ბედნიერი მხოლოთ ის არის, ვისაც თავისი ხანგრძლივი სიკოცხლე ტკილათ, სიყვარულით სიყვარულში ვაუტარებია და ღროზე სიყვარულით სიყვარულშივე მომკვდარა და ეს წილათ ხედა ვანსვენებულ გიგოწ-ს. ვაი, რომ სუსტი გული ვერ მოითმნის თვარა, მაგვარ მიცვალებულს არ ეკადრება, არ შეფერის მათქმით ტირილი და ზარი! ჩენ მხოლოთ უნდა გულწრფელათ გამოსახთვარი თაყვანი ეს-კეთ, მაგის ვაცეებულ გვამს და სული შევავეღროთ ზეცას და ზედ ხორციელი სურტილაც დავამატოთ, რომ მაგისი გაკვალული, ძველიდან ახლამდი მიმავალი გზა, არ დაეწყებულებიყოს, არ გადავარდნილიყოს და სამავალითოთ დარჩენადეს ბეკის“.

ს ა ვ ა ს უ ხ ლ ა თ.

ღ აბრალო ზოგიერთა ჩენი ნაცარქეციები!.. როგორ აფურფუტდებიან ხოლმე და თავრეტან პატივით აქეთ-იქით ეტლებიან?! გადასხეაფერებენ სხვის ნათქვამს და მეტე, თავის გადაუკუღმართებულს, თეთთანვე სცემენ კიჟინას. ეუბნები: კაცო, ადაიანო!.. მაგას ხო თეთთან შენ ამბობ?! — ეგ ხომ ჩემი სიტყვები არ არის? მაგრამ, აჰ, არა! მე ასე მესმის და გინდა თუ არა, შენც უნდა მიილო შენ თავზეო მეტი რაღა გზა არის, უნდა გადაქნო თუი და თქვა: „მამაო ზეციერო მიუტევე, რამეთუ არა იციან“ და სხვანი! მაგრამ უფრო სასაცალო ის არის, რომ ის შენი სულგრძელება და სიბრალული არ ესმისთ და თავი ვაპარგებულათ მოაქვსთ.

ამის მავალითი ახლაც წინ გვიძევს: ეილაც

უსახელო აეტარი გამოსარჩლებია ი. მეუნარგავის ერთ რუსულ გაზეთში და რიხიანათ ბძანებს: აღამაკომეტ-ხანის შემოსევის ანბავი და თფილისის ასახრებლათ ზოგიერთების ღლატეი ჯერ კარგათ არ არის გამოკლეველი და აკაკისაც ერეგო. არ იცის, რომელ ერთს გზას დაადგესო და დასამტკიცებლათ ორი წერილი მოჰყავს, ეთომც სულ სხვა-და-სხვა აზრისა!.. პოემიდან „კოკლას ნამამობი“ და „სვიმონ წერეთლის“ ნათქვამიდან თავისებურათ თავბოლო მოკლეჯილათ ამოუწერია ავღილები, თავისებურათვე გადაუთარგმნია რუსულათ და იძახის: აბა, ახლა ბძანეთ: ვინ მიაწინა აკაკის მოღალატეთო? რა საქორო იყო ამ ტკატების ხელის პოტინი, მაშინ რადესაც ჩემი აზრი გადაჭრით იყო მოთქმული სწორეთ იმ წერილში, რომელსაც ის მისებურათ თარგმნის. აი, რა: „აი, ვინ იყენ მტრები: 1) ის, ვინც მოიწეია აღამამდ-ხანი საქართველოშია და გზის ხარჯათაც ასითათსი მანათი გაუგზავნა. 2) ისინი, ვინც ცდილობდენ, რომ აოხრე-

ბულ საქართველოზე თავის საკუთარი სამეფო აეგოთ. 3) ის, ვინც შორიდან აბრევიებდა ორივე მხარეს და მოლა-მასრადნიეთ ფიქრობდა: ვინც დეცემს მე დამრჩებოდა და 4) ისინი, ვინც ფულს არიგებდნენ მოლაღატებების მოსასყიდლოთ. მოლაღატები ის დიდებული ქართველები იყვნენ, რომელთაც ფული მიიღეს და გაკირავების დროს გაღვდგენ მფეფსა და საქართველოს“.

რატომ ესეც არ ვაღმოუთარგმნია და ცდილა, რომ გადაეფუჩებინა?.. ბ-ნ ა. მენუარკიას საპასუხით აკაკიმ ორი სულ სხვა-და-სხვა რამ დაწერა. ერთი „ეკოლას ნაშობობი“ და მეორე სემან წერეთლის ნათქვამია!.. აბა, სიძარტლე ეს არის!.. „ეკოლას ნაშობობი“ ამ ათის წლის წინეთ ანის დაწერილი, მაშინ როდესაც არც ტფილისის ახხრებაზე, არც ხოჯა-ხანზე, არც ლალატზე და არც ბ-ნ ი. მენუარკიანზე არაყოფილარა აზრათაც ვატარებულნი, მაგრამ დავეთანხმეთ უსახელო ავტორს, ვთქვათ, რომ „ეკოლას ნაშობობი“ სწორეთ მენუარკიას საპასუხით დაიწერა: მერე რაო? სად არის ის განსხვავება ამ ორ ნაწერს შუა, რომელსაც ის უთითებს? ეკოლა ანობს: მფეფს სურდ, რომ დიდძალი ჯარით დახმარებოდა ირაკლისა, მაგრამ ზურაბ წერეთელი წინააღმდეგი იყო. არც მისის 1200 კაცთ, რომელნიც საკუთრათ მას ახლდნენ, გარეული ომშიო, მაგრამ რამდენიმე ასი კაცი ბატონის წინააღმდეგ ჩაერივნ ომში და თავი დასდევსო. გზაშიაც ორიოდ მისმა საკუთარ შინაყმათაგანმა ცუდი საქმე ჩაიდინა: ხალხი ვაკარკეაო და ამით ასე გაუტყებეს სახელი იმერლებს, რომ ჩირქი ყველას მოცხესო, მაშინ როდესაც იმდენი იმერელი კი ჩხუბთი ვასწყდაო და სხვანი.— სემონ წერეთელი ანობს: ზურაბმა დაგვადლატა და ღმერთმა ჰკითხოს მოლაღატესო!..— მფეფ სოლომონიც ბრძანებს: ოკი-ათასი ჯარი რომ მყოლოდა, მთელ თეირანსაც არაფრათ შეგებუებოდიო, სად არის ახლა ჩემი ჯარიო?.. აქედან ცხადათა ჩანს, რომ დელააზირი ყველასი ერთია და რაც შეეხება წელიმანობას „ეკოლა“ და ს. წერეთელი განხუბრებულ „მამაოჩენისასეთი“ ხომ არ ეამოვრებდნენ ერთსა და იმავეს? ერთი ახლდა შინაყმათ ზურაბ წერეთელს და რაც ნახა და გაიფონა იმას ანობს და მეორე კი მფეფსთან იყო და მფეფსთან რაც მოხდა, იმას გვიანობს!.. და ეს სხვანართთ არც შეიძლებოდა მომხდარიყო... ყარსი რომ აიღეს რუსებმა, ეს ვინ არ იცის? აბა, ჰკითხეთ სალდის ომში დამსწრეს, რა გითხრასთ: „გავიმარჯვეთ და ყარსი ავიღეთო!“ ეს არის მთავარი აზრი და რაც შეეხება წელიმანობას, იმას დაამატებს მხოლოთ რაც მის

როტაში და ბათალიონში მომხდარა და რაც თეირანთან უნახავს. მერე ჰკითხეთ ლენერალს ისიც იმას იტყვის: გავიმარჯვეთ და ყარსი ავიღეთო. ხოლო რაც შეეხება წერილმანს, ის სულ სხვა რამებს იტყვის, ამ-ტომ უფრო მეტი ნახა სალდათზე და მეტი იცის და მაშ ადარ უნდა დაევიტროთ, რომ ყარსი აიღეს, რადანაც ამ ორმა ერთი და იგივე არ გავიმორეს!.. ასე არის სწორეთ „ეკოლას“ და ს. წერეთლის საქმეც. ამას ვინ არ მიხვდება, მაგრამ ჩვენს მოწინააღმდეგეს ეტყობა, სულ სხვა მუცლის გერემა აქვს და უნდა სიტყვები ბანზე აავლას. ექ, ეს ხომ ღრდი ხნის ვაცეთელი ხერხია... ახლა აღარ მოეუტყუდებით. შეეუტყვეთ, ვინც იყვენ მოლაღატები. ვ-ცით, რომ ზოგიერთებს რაც ღღეს უნდათ ის თურმე ამ ასის წლის წინათაც ჰქონიათ გულში და, რაც არა გამოუყვდიდა რა, ახლა ხელ-ახლა ცდილობენ, რომ თვალი დაგვახუჭვიონ და დაგვაძინონ. ტყუილი მალაყია. უმჯობესია ის, ვინც თავს პირშავათა გრძნობს, შეინანოს, დღეიდან მარც სა-მართლიან გზაზე გამოვიდეს და მაშინ ჩვენც, ძველის აღარ გამხსენებელი, ძმურათ ვავლშევრთ ხელს.

აჟაჟ

P. S. 1) უსახელო ავტორის სტატია გვიან ჩაგვიერდა ხელში და პასუხმაც მიტომ დაიგვიანა.

2) იმ სტატიაზე, მფეფ რომ ანობს: თუ ოკი-ათასი ჯარი მყოლოდა მთელ თეირანსაც არ შეუშინდებთ, უსახელო ავტორი ოხუნჯობს: მფეფს თეირანი შაჰ-ახაზე უფრო საშიში ჰგონებიაო. გვიციკის, რომ ჩვენ მოწინააღმდეგეს ამისთანა „მოსწრებული“ ტყეია დაუხარჯავს. უმეცარი თავდაბალი და შენანებული, საგომი არ არის, მაგრამ ზოგიერთი უმეცარი კი, რომელსაც სხვისი ცოდნა თავის უმეცრებეთ უნდა გააქარწყლოს, სულ სხვაა. უსახელო ავტორსაც არ ცოდნია, რომ ხალხის პირში „მთელი თეირანი“ მთელ სპარსეთსა ნიშნავს და მთელ სპარსეთს კი ათი მილიონი შეადგენდა იმ დროს და არა მარტო ის ასი-ათასი, რომელიც ხოჯა-ხანს ახლდა. ახლა თვით ჩვენ გკითხავთ: რომელი მეტია და საშიში: ათი მილიონი, თუ ასი-ათასი?..

აჟაჟ.

პასტერის დასაფლავება.

პასტერი გადაიკვალა თირკმელების აეთმო-ყოფობით. სიკვდილის ქამს საშინლათ იტანჯებოდა. ის მოკვდა სექტემბრის 28 (ახალი სტილით). უკანასკნელი მისი სიტყვა იყო: „ღაჲს, ეიტანჯები“. ის ღრობით დაკრძალეს მონმარტრის საოჯახო სასაფლაოზე, საბოლოოთ კი უნდა დასაფლავონ თავის ინსტიტუტში.

დიდებული გასვენება ელირსა მას. მთელი ევროპის და ამერიკის სამეცნიერო დაწესებულებათა

გან იყვენ ღებუტაციები გამოგზავნილი. საფრანგეთის მთავრობამ მიიღო თავის თავზე მისი დასაფლავება. იმ დღეს თითქმის მთელი პარიკის ხალხი გაეყვა მას. მხოლოთ მინისტრმა პუანკარემ თქვა სიტყვა საფრანგეთის მთავრობის მინდობილობით. მის კუბოს მიღვედა უკან მთელი სენატი და დებუტატთა კრება. მინგლისმა თავისი საკუთარი წარმომადგენელი გამოგზავნა. პორტუგალიის მეფემ თავისი აღუტანტი გამოგზავნა გვირგვინით, რომელსაც შემდეგი ზეწარწერა ჰქონდა: „პასტერის მადლიერ პორტუგალია“.

თაქ. რაფიელ ერისთავის იუბ ლეის დღეს.

(გურულ გლეხ-კაცობას წაწმინდაგენკელისაგან)

მ

ოეტო შორის პატრიარხსა
ვესურის ეუთხრათ დღეს მადლობა,
მისთვის შეგვკრბით ერთათ ყველა,
აქ ვართ მთელი ქართველია.

—
თუ არ ხორციო, სულით მაინც

დღეს აქ არის მთელი ერთი,
ყველა ხარობს და მეგლიშობს
ამ დღის მომსწრე ბედნიერი.

—
აქ არის „ხინლა“, „თელუა“,
„ტეტიას“ ახლავს „თინია“,
მათაც მისელიათ ამბავი,
რომ დღეს საერთო ღვინია.

—
„მეზერე“ იმღერის ხმა-ტკბილად,
ბანს დალულუნებს „მეურემ“

და საამოთ დალულუნებს
უწაური მეფანტურე:

—
„ბეჩე ხალხის გულში გქონდა
სამიგლო მკვიდრი ბინა;
მას ცდილობდი შენ ყოველთვის,
რომ ნათელი მოგვეჩინა.

—
„მათი ქირი ქირათ გიჩნდა,
გატრებდა, გაცრემლებდა
და ღვინი კი სიხარულის
ცრემლებს თვალზედ გაყენებდა.

—
„თითქოს იჯექ გლეხის გულში,
ისე ვლერდა შენი ქნარი,
იმითმაც შეგვიყვარეთ,
სხვა არეინ გეყავს შენი დარი.

—
იკაცხვრე ჩვენდა ნუგეშად,
ჯერ ძირს ნუ დასდებ კალმსა,
ათის წლის შემდეგ მოვიძიენით
კიდევ საერთო სალამსა.

ს. წულაძე

მ უ ც ე ლ ა

(ხდაზარი)

შემდეგ *)

ურ...—უნდა რაღაც კიდევ ეთქვა მუცელას, მაგრამ ამ დროს ერთმა დემა, რომელსაც დიდ-ყურას ეძახდნენ, ისეთ შრისხანეთ შეუბღვირა მას, რომ ეს უკანასკნელი მითლი ტან-დან-მოიშვა.

— გაჩუმიდია, არ გესმის, შენ რომ გეუბნებიან, უთხრა დიდ-ყურამ. ვერა ჰხედავს შენი ბრმა თვალები, გვეძინება. თუ გაჩუმიდები ხომ რა კარგი, თუ არა და წამოედგები, მამაჩემსა აქვს ცხონება და მაგ გოგონას ემანდ ყორეზე მიგბეჭყყავ...

მუცელამ ახლა კი სული განაბა, დაჰკიდა თავი, თვალი დაშტერა დაბლა ქვის ფილაქანს და ცხარე ცრემლები გადმოკვირდა. ხმა აღარ ამოუღია, უკვირდა მხოლოდ საით, როგორ მოეგონა ასე უცხრათ ეს უბედურება. დევებმა კი გააბეს ხერხი ისეთი, რომ კაცს ეგონებოდა მთელი მთა-ბარი, ღეღამიწა ინგრევიან: მუცელას კი სული ეხუთებოდა! კანკალბდა, სულის ქცევის დროს მუც არ გადაიყლაპონო, ჰშიოდა კიდევ ეს იყო თავი და თავი, ქირი და ვარამი.

გათენდა დილა. ღმერთმა მრავალი დილა გავითენოსთ სიმთელისა, სიხარულისა და მშვიდობისა. ყალიდებს დევებმაც. ამ დილით უფრო საწარლები იყვნენ ისინი მუცელას თვალში. მოატანა სადილობამ. ოჰ, როგორ ჰშიო პური მუცელას!.. ეისადილოთო თქვეს. უცბათ მოულოდნელათ გაჩნდნენ მოსამსახურე ქალები და კაცები—ეს ქინკები და აღები იყენ. გაშალეს სუფრა და ისე ააყვიეს, როგორც სამოთხე. რა გინდა, სული და გული, სუფრაზე არ იყო: ორმისა, ჯიბისა, ჯვირნის ხორცი; რა შემწეარა ხობზები, კაჭები, დურაჯები, თევზული—კალმანი, გელაქური, ორაგული, ზუთხი—ეს აღებს მოჰქონდათ ხოლმე მუდამ დღე დევებისათვის სადილოთ, რადგან ისინი მუდამ წყალში ჭყუმბალაობდნენ და იმათი სამფლობელი იქ იყო. დოქებით მოიტანეს სუფრაზე ღვინო ისეთი, როგორც დედის რძე. გამართეს იმისთანა მეგლისი, რომ მუცელასაც კი, თვით მუცელს მის მსგავსი არ ენახა. დაიწყეს სმა-

ქამა, მუცელას არც კი უტკეროდნენ. ეს კბილებსი კაწკაწით შეჩერებოდა, ნერწყვის ნერწყვზე, ყლაპავდა ედებოდა ცეხლი გულ-მუცელში და განა მართო მუცელში,—პირში, კბილებში. ოხ. დიდი საცოდაობა ტრიალებდა მუცელას მიდამოში! უკვედებოდა მუცელას გული, აგონდებოდა თავისი სახლი, თავისი მარანი. ყურის დევები მაინც და მაინც არ უგდებდნენ მუცელას, სჭამდნენ, სვამდნენ უსირცხვილოთ. ერთი ლუკმა პურიც არ შეაბატყეს, ერთი ყანწი ღვინოც კი არ მიაწოდეს...

— იქნება ჩემი გამოცდა უნდათ, იფიქრა მუცელამ თავისთვის; დაღვეე მაგათთან ღვინოსა თუ ვერა. მაგრამ თქვენს მტერს ამისთანა გამოცდა. ყურსაც არ იბეჭდოდნენ დევები. გამართეს სადღვეგრძელოები და „არხალალო-ვარხალალო“ გაიძახოდნენ.

— ვაღვეგრძელოს, დიდ-ყურა!—ვაღვეგრძელოს რქიანა!—ვაღვეგრძელოს ბრჯღლიანა! და სხვ.— იძახოდა თამადა, რომელსაც უბიანა ერქვა.

— მადლობელი, — თქვა დიდ-ყურამ და ასწია ჯიბეს, მაგრამ ვერ დაცალა. ევლარ მოუთმინა მუცელას გულმა და შეუტია დეგს.

— რას ჩაიღზარ რასა?!. ეოჰმე! როგორა ჰვამ ღვინოს? ვადაკარ ერთი ყუღუბიმც გამოვიდეს, მეტი ხომ არა?!. მაგოდნა კაცი მაგრე უნდა სვამდ ღვინოს?!. ეოჰმე!.. ამოიხენწმა მუცელამ. დევებმა ყურები აცქვიტეს.

— ახალ თამადას გაუმარჯოს, ახალ თამადას! დაიძახეს დევებმა ისეთი ხმით, თითქოს ცამ იქეპარა და თან ისეთი სიცილი-ხარხარი ატყებეს, მთელმა სამყარომ ზანზარი დაიწყო.

— ღვინოს არ დაღვეე, მუცელაე?!. უთხრა რქიანამ მუცელას:

— არ დაღვეეს, არა! აწყენს, დაანებე თავი.— თქვეს სხვა დევებმა.

— სტეფანე დიკენთან გამოყენით მეც, თუ გვამსთ უფალი. თქვა მუცელამ კუჭის ტყვილის შესამსუბუქებლოთ,—რათა თვალით მაინც არ ენახა დევების ქვილი და უფრო ისეც დადავული კაცი, მეტათ არ დადავულიყო, დატანჯულიყო.

— მანდ უნდა იყო, მანდ! სხვაგან ვერ დავამყოფებთ უფლისაგან მაგრე გვაქვს ნაბძანები. მიუცეს დევებმა.

შუა ღამემდ გასტანა დევების ქვიფა, მუცელა მზიერ-მწყურვლი შეჩერებოდა იმათ. დიდი ომი, დიდი აურ-ზაური იყო მუცელას სტომაქში ისეთი, რომ სასაფლოას ახლო რა ყოფილიყო მკვდრებასაც კი წამოახნებდა სამაროდან, მაგრამ ხსნა, შევლა მაინც არსაიდან ჩანდა.

*) ოხ. „გალო“ № 44

— ნეტა მიფე არ გაიგებდა ჩემს უბედურებას? ეკითხებოდა მუცელა თავის თავს. მიფეს ხომ ძალიან უყვარვარ და ნეტაუ თუ გაიგო და მოაგონა ამ ჩემს სატუსალოს— დეხსას ჯარით და სულ გადიტოს ეს უღმერთობები, ეს უნამუსობები. ტუცილი იმედი იყო ჯერ კარგა ხანს უნდოდა აქ ყოფნა მუცელს.

დღევმა ვახშიში გაათავეს და მილაგ-მოლაგდენ, დაიძინეს თავთავიანთ ლოკონში... მუცელასაც დღე-თელიმა და ესიზმრა თავისი სახლ-კარი, მარინე ნახა, ახლა კი უყვარდა მარინე. შშია მარინე, შშია მამე რამე, დღენიც მომიტანე, ჩქარა, ჩქარა! ლ-ლ-ლულუღბა მუცელა და ამ თავისავე ლაპარაკზე, ხმაურობაზე გაეღვიძა.

— გშია კი არა. ნუ ხარ ხუმარა. დაიძინე, მეც მიძინებ. უხუმრა რქიანამ, იმას ჯერ არ დაიძინებოდა.

— ოჰ, ღმერთო!.. ოჰ, ღმერთო! რა სატანჯე-ლში ჩამავღე, შე დალოცვილო? შენი გაჩენილი არა ვარ, რათა მტანჯავ, უფალო? ბუტუბუტება მუცელა თავისთვის: სიკვდილი არა სჯობია ამისთანა სიცოცხლეს? მომკალი, ღმერთო, რომ ეგები მამინე მანც დღისგენო, ქონება? აბა, რაში მარგია ჩემი ქონება, იმას ჩემი ძმები ჭამენ და მე აქ შიმშილით ვისრჩევები? თქვა მუცელამ, გული აუჩუყდა და ბავ-შიგით ტირილი დაიწყო.

დღევს მუდამღლე ასეთი ქეიფი ჰქონდათ და სახარლო მუცელას კი აუჩურებინდენ. მეორე დილას ერთი დღეი სანადირათ წასულიყო დილა ადრეიანთ და ერთი უშეღლებელი ირემი მოიტანა მხარზე გადებული და ერთი წიფლის მორა. ჯერ სხვებს ეძინათ. გააღვიძა ისინიც, ადგენ ყველანი, დანთეს ცეცხლი, ირემი გაატყავეს და შეუდგენ საუზმის მზავებას: თითო მხარს და ბარკას მთლთ აგებდენ შამურზე და ისე წვამდენ გალაღობებულს ნაღვე-რღალზე.

— ნეტა ნანადირებს მანც არ მაჭმევენ? — თქვა თავისთვის მუცელამ: ეგ ხომ დიდი სირცხვილი და დიდი ცოდვა იქნება მაკათურს. მაგრამ აბა, რის სირცხვილი, რა სირცხვილი დაიდგეს საითთათ ღოქებით ღვინო, და შეეძკოდენ ცხელს მწვადთან ერთათ. მუცელა ახლა კი გამოვიდა მოთმინებდენ.

— ღმერთმა თქვენც შეგარცხენით და თქვენი ეაკაკობა.

თქვა გაჯაერებულმა მუცელამ: — კაცები არა ხართ? სად გაგონილა კაცი შემოგჩერებინართ და იმას

არ ამბობს თქვენი სინდისი— ერთი ლუკმა პურე და ერთი ჩიჩქი ხორცი მაგასაც ვუთავაზობოთ,

— შენ თუ დაწუმდები ხამ რა კარგო, არა და ამ ძეაღს შიგ თავში დეგარტყამ. შე მუღრეგო, ხომ ხედავ არ გაჭმევთ და რატომ არ გაჭმევთ— ეგ ჩვენ თითონ ვიცით, შავის სამარხალს და მსჯავრს შენგან არა ვთხოვლობთ.— უთხრა დიდ-ყურამ და თან ირმის გამოხრულს კნჩალას უტუნტურება. სხვა დღევმაც შეუბღვირეს.

— მუცელა ვარო, იძახი, დიდებული, სახელო-ვანი კაციო; განა ვინც სახელოვანი და დიდებულია, მაგრე მთხოვარობას და ღიჯინს მოსყვება? დაატანა რქიანამ.

მუცელამ ხმა ჩაიკმინდა და ძალიან კარგათაც მოიქცა, თორემ თქვენა მტერი, იმას დღე დღემარ-თებოდა, თუ დიდ-ყურას მიერტყა ის ირმის ძეაღს, — სულს გააფხობინებდა და საუბედურათ ამ ამბავსაც დასასრული მიეცემოდა. მუცელამ მოითმინა, თავი ჩალუნა შერცხვენილმა, ფიქრებში ვაერთო და ამ დროს ჯურღმულიდან ისევე ის ჩეგულერბივი ხმა შე-მოესმა: „უფალო, შეგვიწყალენ უფალო, შეგვიწყალენო!“ და „მიღხინე მე, ცოდვილსა ამასო“.

— უფალო, შემიწყალე! უფალო, შემიწყალე! განიმეორა მუცელამ და ამოიხზრა.

— ევედრნეთ უფალს, ძმაო მუცელავ, ნუ გატყდები, ნუ დაკარავე სასობას, მოწყალე არს ღმერთი! ამოძახოდა ჯურღმულიდან, ესტატე დიკვანი.

მუცელა სირცხვილით გაიწურა: ესტატე დიკვანსაც ესმა ჩემი ასეთი თავის მოხზრა და დამაბ-ლებოა.

— რალა ევედრო? მეტი ევერება და შეიძლე-ბა, რაც მე ღმერთს ეგეწეუები მაგრამ აღბათ იმანაც აილო ჩემზე ხელი?! ვერც არაფერი დღევს შევას-მინე, ვერც ღმერთს— თქვა მუცელამ თავისთვის.

გაკ-ფშაკელა

(შემდეგი იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლის.